

Snažím se pochopit a vysvětlovat současnou hudbu

Zastávám názor, že vzpomínky se mají písemně formulovat, dokud si je jejich autor schopen něco pamatovat.

TEXT — MARTIN FLAŠAR

Z tohoto úhlu pohledu se zdá, že příhodná doba pro zachycení vzpomínek z mládí nastává ve středním věku. Ve skutečnosti je hranice mezi historií, mytologií a fikcí velmi tenká, a to, co je hodné zapamatování, se stává mytologií nejrychleji. Přesto se pokusím vyhovět zadání a oprášit několik vzpomínek na svá vysokoškolská studia, dokud existuje jistá pravděpodobnost, že se uvedené vzpomínky budou alespoň částečně shodovat se skutečností.

Labyrint studií

O naší budoucnosti často rozhodují drobnosti. Dívám-li se nazpět (což je u čtyřicátníka nejspíš pošetilá, ale čím dál častější činnost), mám neodbytný dojem, že se všechny důležité události odehrály tak, jak se odehrát měly. Na každém rozcestí, na kterém jsem se vyskytl, jsem z pohledu ve zpětném zrcátku odbočil správně. To platí i o volbě vysoké školy. V posledním roce brněnské konzervatoře jsem měl před sebou tři možnosti: pokračovat ve studiu houslové hry na Ostravské univerzitě nebo na Janáčkově akademii múzických umění v Brně, či se vydat cestou univerzitní hudební vědy. Ačkoliv jsem byl přijat i do Ostravy, nastoupil jsem ke studiu na Masarykově univerzitě, především proto, že pocházím z Brna. Zaujal mne tehdy inzerát v Učitelských novinách, který zájemcům sliboval mimo jiné návštěvy v nahrávacím studiu. Už asi od 14 let jsem totiž vytvářel své první kompozice za pomoci počítače a zálibu pro hudbu jsem spojoval s psaním. Jak se brzy ukázalo hudební věda v Brně byla skvělou volbou.

Přiliv intelektuální energie

V roce 1999, kdy jsem byl imatrikulován, zažíval tento obor neuvěřitelný rozkvet daný zřejmě naakumulovanou a posléze uvolněnou realizační energií 90. let. Jako studentům se nám otevřel pes-trý a inspirativní svět Masarykovy

univerzity, v němž jsem nadšeně pobíhal mezi přednáškami z filozofie, teorie mysli, počítačové hudby nebo teorie médií na několika fakultách. Sama hudební věda připomínala švédský stůl, u kterého tušíte, že nezvládnete sníst všechno, ale rozhodně můžete skoro všechno

foto © MUNI.TV

foto © Martin Polák

Lubomír Spurný, Martin Flašar, Eero Tarasti v Brně, 2012.

alespoň ochutnat. A tak jsem ochutnával a vychutnával bohatou nabídku, která se před námi rozprostírala. Od hudební historiografie a paleografie důsledně vyučované a vyžadované Stanislavem Tesarem, přes teorii vědy projektovanou do různých předmětů v podání permanentně zahloubaného Jiřího Fukače, pozitivní energií neustále nabitého Miloše Štědrone, pro něhož žádné zákoutí hudby nezůstávalo neprobádané, Rudolfa Pečmana s rétorickými i publikačními výkony hodnými rakousko-uherského univerzitního profesora, wagnerovské přednášky Jiřího Vysloužila s přesahy do filozofie umění a Pavla Kurfürsta s dobrodružnými výpravami do organologie a teorie zvukového záznamu – vždy doprovázené několika stranami technických nákresů. Z mladší a mladé generace se na mé iniciaci podílel zejména Mikuláš Bek s jasným vhledem do metodologie vědy a sociologie hudby, Petr Macek se základy počítačové notosazby a Pavel Jirásek (snad ještě jako doktorand) obklopený komíny céděček s nahrávkami artrocku. Na co si vzpomínám nejzřetelněji, byla liberální, komorní až rodinná atmosféra celého vědecko-vzdělávacího podniku, kdy s každým rokem stráveným na ústavu bylo znát zvyšování už tak vysoké důvěry ve studenta a jeho schopnosti. Tento postoj vyučujících jsme chápali jako velký závazek a snažili jsme se jejich důvěru nezklamat. Vzpomínám také na celou řadu veselých historek, večírků s cimbálovou muzikou i na studentské pseudoakademické diskuse na chodbách v prvních letech studia. Brněnská hudební věda se tak nenápadně stala mým druhým domovem,

Máme za sebou první pětinu 21. století a problémy hudby a zvukového umění dnes mají výrazně jinou povahu než v minulosti. Naše výzkumná témata už dávno nemohou být jen lokální.

kde jsem potkal i svou budoucí manželku. V kruhu nás bylo tuším třináct. Ne všichni se dopracovali až k bakalářskému titulu, ale spíše z vlastního rozhodnutí, než v důsledku katedrové vis maior. Většina mých ročníkových kolegů se časem vydala jinými cestami, někteří ale vytrvali až do doktorského stupně studia. Kromě mé manželky to byla třeba Ludmila Kiseljovová-Němcová, dnešní ředitelka Nadace Leoše Janáčka nebo Michal Fránek člen Ústavu pro českou literaturu AV ČR. V průběhu studijních let jsem vždy asi na rok koketoval s dalšími obory – na postupovou zkoušku na filozofii jsem se ovšem nedostatečně připravil a studium staré hudby mne odradilo nahodilou organizací. Zůstalo mi z něj ale nadšení pro barokní housle, kterým se věnuji dodnes.

Témata, která si mě našla
Už jako student jsem obdržel několik lákavých pracovních nabídek. Po asi dvouletém záskoku v orchestru Janáčkovy opery v Brně jsem zvažoval možnost stát se dramaturgem České televize. Tehdy jsem odmítl, ačkoliv mě práce v televizi přitahovala, ale necítil jsem se na ni ještě připravený. Brzy jsem byl na schodech fakulty osloven Svatovou Šenkovou, zda bych neměl chuť stát se redaktorem časopisu Opus musicum, kam jsem do té doby napsal snad jen pár článků. Nesmírně rád jsem takovou prestižní nabídku přijal, protože hudební revue byla od svého vzniku v roce 1969 dítětem brněnské hudební vědy. Redaktorem jsem byl sedm let až do roku 2011, kdy už jsem měl řadu pedagogických povinností jako asistent ústavu hudební vědy. Mezitím jsem ještě stihl nahlédnout do fungování hudební agentury Ars/koncert a na poslední chvíli jsem také couvl od

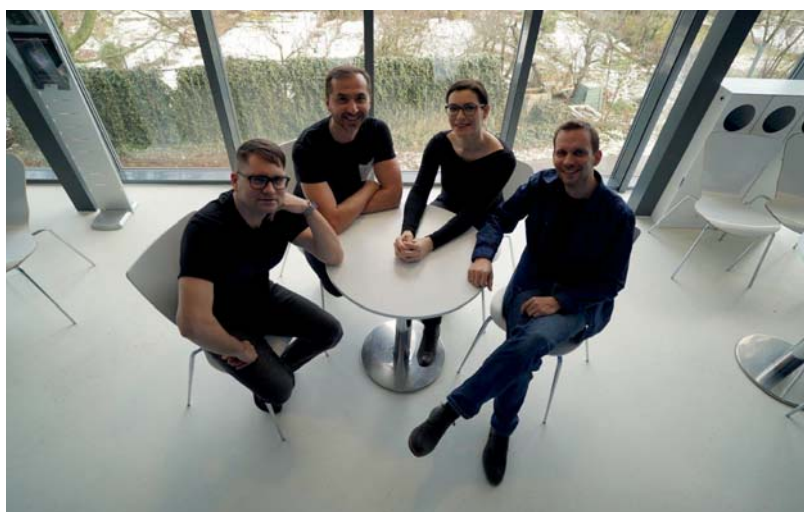

foto © Marek Vondra

Se spoluhráči z Indigo Quartetu

foto © J. Sucharda, JAS Hrovice

Koncert v modelu jaderného reaktoru, JE Dukovany 2019

7. Školení prvních ročníků Ústavu hudební vědy FF MU, Křižanov 2018

výběrového řízení na dramaturga Filharmonie Brno a dal přednost akademické práci na Ústavu hudební vědy FF MU, kterou mi už jako pozdnímu studentovi velkoryse nabídl vedoucí ústavu Petr Macek, a které se s radostí věnuji dodnes. Jako univerzitní učitel považuji za nejdůležitější rozpoznat možnosti každého studenta a v rámci jeho schopností jej nenápadně usměrňovat na jeho vlastní cestě. Nerozumím studentům, kteří očekávají, že motivace k jejich práci přijde zvenčí. Základním principem muzikologie, stejně jako každé jiné vědy,

je zvědavost, resp. zvidavost, a nadšení pro věc.

Témata mého odborného zájmu pozvolna krystalizovala už v průběhu studia. Prvním větším z nich byl vztah hudby a prostoru, pro které jsem se nadchl během studijního pobytu v hudebněvědném semináři univerzity ve Freiburgu v roce 2002. Byli jsme uvedeni do ústavní knihovny, která vlastnila několik metrů partitur a textů Karlheinz Stockhausena. Tématu hudby a prostoru, respektive zvuku a architektury, které je v obecné rovině vlastně problémem vztahu

foto © ÚHV FF MU

času a prostoru, jsem zasvětil svou disertační práci *Le Corbusier, I. Xenakis, E. Varèse: Poème électronique (1958)* a v různých obměnách se mu věnuji dodnes. Dalším z dlouhodobých předmětů mého zájmu je tvorba skladatele Jana Nováka, který by se letos dožil 100 let. Přivedl mě k němu Miloš Štědroň v rámci svých přednášek. Magisterská diplomová práce o vztahu Jana Nováka k učitelům Bohuslavu Martinů jen otevřela celou řadu otázek, na které bylo nutné dále hledat odpovědi. Ty se týkají nejen Nováka samotného, ale dvou okupací, problémů tvůrčí svobody v období komunismu, možností aktualizace antické kultury ve 20. století atd. Nakonec se ukazuje, že Jan Novák byl jakýsi barometr ukazující stav české kultury a společnosti poválečné éry, jejíž stíny sahají až do naší současnosti a na niž si názor teprve vytváříme. Za třetí a snad nejtěžší úkol pro sebe považuji reflexi a popularizaci novější a současné artificiální hudby. Na rozdíl od vizuální kultury zatím trochu ztrácí dech v závodě o pozornost publika. Na jedné straně jí konkuruje zájem o starší hudbu, která svými archivními objevy vyplňuje hlad posluchačů po něčem relativně neoposlouchaném, a na straně druhé průmysl populární hudby, který v zaužívaných distribučních schématech monetizuje hudbu často průměrné kvality a trvanlivosti.

foto © MUNI TV

Z natáčení rozhovoru o Janu Novákovi 2021,

foto © Martin Polák

Z rozhovoru s Eerem Tarastim, Brno 2012.

Běh přes překážky

Váším si všech svých kolegů, kteří se snaží podporovat a propagovat českou hudbu. Co dnes považují za nejobtížnější, je nenechat se rozptylovat vnějšími okolnostmi a soustředit se na předmět vlastního odborného zájmu. Velké odborné projekty běžící v řádech let až desítek let (vezmeme si například souborné vydání díla Bohuslava Martinů

naplánované na 50 let) a prvotním úkolem je zajistit financování a organizaci takového projektu. Badatelé se tak snaží vtěsnat do více či méně prefabrikovaných grantových podmínek a způsob financování často definuje samotnou povahu a předmět bádání. K tomu jsou rozptylováni často bizarními administrativními požadavky akademického provozu, které málokdy přispívají ke koncentraci na vědu.

Muzikologové jsou lidé mnoha zájmů a schopností: někteří píšou knihy, jiní organizují archivy, další pořádají koncerty a festivaly nebo vedou různá hudební tělesa. Všechny tyto přístupy k hudbě jsou důležité a všechny spojuje jedno: nadšení pro hudbu. Stále silněji vnímám důležitost spolupráce nejen mezi jednotlivými badateli, ale také mezi institucemi. Zdá se mi, že máme stále ještě velké rezervy ve vytváření (i interdisciplinárních) výzkumných týmů nejen v rámci, ale i napříč institucemi a státy. Přitom právě odlišné pohledy na tentýž předmět zkoumání jsou tím nejcennějším. Nerozumím situaci, kdy se někteří badatelé ztotožňují s předmětem svého zkoumání natolik, že si jej rezervují jako svůj majetek. Česká hudební kultura je neuvěřitelně bohatá, obsahuje celou řadu neuchopených příležitostí k výzkumu a často nám to musejí připomínat vědci z celého světa, kteří se s úspěchem ujmají velkých témat domácí muzikologie. Někdy mám dojem, jako bychom ztráceli ze zřetele cíl, kterým je zkoumání, vysvětlování a propagace hudby. Vše ostatní by mělo ustoupit stranou.

Za velmi důležité také považuji propojení muzikologie s praxí. Vlastně asi neznám hudebního vědce, který by nehrál na hudební nástroj nebo alespoň nezpíval. Proto se mi zdají přínosné praktické obory spojující odbornou znalost hudby s její praktickým provozem a využitím, ať už se jedná o starou hudbu nebo třeba zvukový design.

Česká muzikologie včera, dnes a ...zítra?

Důležitých úkolů současné muzikologie vidím několik. Zaprvé poskytování odborné podpory nově vznikající hudbě. Její autoři studují nebo pracují, ale málokterý z nich se skladbou živí a užívá. Proto potřebuje podporu na cestě do světa. Muzikologové pro ni mohou vykonat velký kus práce. Mohou ji vysvětlovat, doporučovat a upozorňovat na to nejlepší z ní.

Další omezení vidím v přílišném důrazu na hudební historiografii. Historicky má tato disciplína svoje opodstatnění – v 19. a 1. polovině 20. století bylo ze společenských i politických důvodů žádoucí vytvořit konstrukci národní hudby, po roce 1948 zase obhajovat anachronický program socialistického realismu. Jakkoliv je budování kolektivní paměti důležitým úkolem, neměli bychom zapomínat na ostatní muzikologické disciplíny.

Rekonstrukce historického kontextu přispívá porozumění jakémukoliv dílu jen zčásti. Ta druhá a podstatnější část je individuální hudební myšlení skladatele, které se promítá do struktury díla. Domnívám se, že hudební věda by se měla točit okolo hudebního díla, a to ideálně žijícího skladatele. Základem je analytické porozumění výstavbě hudební skladby, z ní plynoucí pochopení individuální estetiky a stylu skladatele a teprve pak pochopení a rozlišení obecnějších dobových tendencí (směrů, stylů apod.). Jako základní kompetenci muzikologie tedy vnímám schopnost analýzy hudebního díla a z ní plynoucí estetické hodnotové soudy.

Skladatel Edgard Varèse kdysi nazval hudební vědu „bezmála pedantskou nekrofilii“, protože se namísto hudbou dneška zabývala „mrtvou“ hudbou. Pierre Boulez zase vyzýval v mládí k vyhození operních budov do povětří. Ačkoliv se oba později (každý svým způsobem) stali součástí hudební tradice, jako ostatně všichni avantgardisté, neměli bychom jejich volání zcela nechat doznít. Proč se tolik zabýváme muzejní hudbou, která neodpovídá naší žité zkušenosti? Spíše než resuscitaci mrtvé hudby bychom se měli věnovat podpoře živé hudby.

Otázky, které si kladu, jsou například tyto: kterých 5 skladatelů současné hudby bude tvořit osu české hudby přelomu 20. a 21. století? Kdo jsou pokračovatelé linie české hudby započaté Smetanou a končící zatím Martinů? A má vůbec smysl nadále uvažovat o „české národní hudbě? Jaká hodnotová kritéria uplatníme na hudbu současných skladatelů? Jaký je

foto © Archiv autora

Se svým učitelem prof. Milošem Štědrněm v r. 2010.

vztah populární (nonartificiální) a „vážné“/ „klasické“ (artificiální) hudby? Existují ještě tyto kategorie? Jak popularizovat a vysvětlovat současnou hudbu dětem, ale i dospělým?

Další okruh problémů tvoří vztah hudby a technologií. Tato oblast dnes nezahrnuje jen problematiku nových nástrojů, způsobů distribuce a konzumace hudby, ale třeba aplikaci umělé inteligence, kterou zatím trochu banálně používáme ke stylovým imitacím velkých skladatelů. Měli bychom zvážit možnost, že hudba se může brzy obejít bez člověka na jedné či druhé

straně. Můžeme ji ještě nazývat hudbou? A za jakých okolností? Stejně tak nám chybí hlubší ponor do herní hudby, která už dávno převzala kulturně-společenskou roli hudby filmové.

Dále by se česká muzikologie měla uspokojivěji vyrovnat s reflexí zvukového umění. Sound art, terénní nahrávky, zvukové procházky či obecněji zvuková ekologie v posledních letech získávají stále větší pozornost tvůrců i publika a hudební věda by se mohla pokusit jasněji narýsovat hranice mezi tradiční hudbou a novějšími přístupy ke zvuku. Stejně tak hudba vstupuje do kontextu jiných médií a multimédií, kde se může stát obrazem, objektem či architekturou. Máme pro tyto transmediální situace (nejen digitální) hudby připravenou terminologii a teorii?

Máme za sebou první pětinu 21. století a problémy hudby a zvukového umění dnes mají výrazně jinou povahu než v minulosti. Naše výzkumná témata už dávno nemohou být jen lokální. Neměli bychom se bát otevřít i dalším disciplínám a přesahům do nich. Co může česká muzikologie nabídnout je dlouhá tradice, silný intelektuální potenciál, kritický středoevropský pohled na globální témata a ochota k mezinárodní spolupráci. ✘
Připraveno ve spolupráci s výzkumným centrem Musica Rudolphina.

